

УДК 811. 111'42(043.5)

ДЕВІАЦІЇ ГЕНДЕРНОГО ПОЛЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ОФІЦІЙНИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ

Михайлюк Н. П.

Національний університет «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено питанням девіації гендерного поля та анафоричного функціонування займенників в англійськомовних офіційних юридичних текстах. Простежено особливості актуалізації гендерного чинника. Доведено андроцентричний характер прономінальних субститутів у цьому типі тексту. З'ясовано, що андроцентризм мови пов'язаний з відображенням у ній соціальної та культурної специфіки суспільства, зокрема чоловічого домінування, більшу цінність чоловіка, обмежену приватною сферою діяльності жінки.

Ключові слова: займенники, девіація, гендерне поле, андроцентризм, прономінальні субститути, англійськомовні офіційні юридичні тексти.

Михайлюк Н.П. Девиация гендерного поля англоязычных официальных юридических текстов. Статья посвящена вопросам девиации гендерного поля и анафорического функционирования местоимений в англоязычных официальных юридических текстах. Прослежены особенности актуализации гендерного фактора. Доказано андроцентрический характер прономинальных субституттов в этом типе текста. Выявлено, что андроцентризм языка связан с отражением в нем социальной и культурной специфики общества, в частности мужского доминирования, большую ценность мужчины, ограниченную частной сферой деятельность женщины.

Ключевые слова: местоимения, девиация, гендерное поле, андроцентризм, прономинальные субституты, англоязычные официальные юридические тексты.

Mykhailiuk N.P. Deviation of gender in English official legal texts. The article is devoted to the questions of the deviation of gender and anaphoric functions of the pronouns in official legal texts. Great attention is paid to the actualization of gender factor. The given article demonstrates the dominance of male-gendered pronouns referring to all people in English legal texts. Masculine forms which in one context of legal language are supposed to be neutral and include women, may exclude women in another context if it serves male interests, so androcentrism is qualified as the leading principle of the "dual nouns – pronouns" interaction in this type of text.

Key words: pronoun, gender, deviation, male-gendered pronouns, masculine forms, androcentrism, anaphoric function, dual nouns, official legal texts.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Відомо, що юридична субмова (підмова) має багато специфічних особливостей, які вважаються порушеннями або неточностями з погляду нормативної чи прескриптивної граматики. Однак у рамках офіційних юридичних текстів (законодавчих, нормативно-правових актів, конвенцій, офіційних протоколів міжнародних нарад тощо) вони є невід'ємними інгерентними властивостями, які, хоч і неможливо вважати нормативними, потрібно кваліфікувати цілком допустимими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Така девіація стосується різних сфер юридичних офіційних документів. Ф. С. Бачевич запропонував термін «мовна (мовленнєва) девіація» на позначення різних типів порушень власне мовних норм, мовленнєвих конвенцій, стратегій мовлення, імплікацій та імплікатур дискурсу тощо в «нормальних» станах свідомості [1, 18]. Хоч девіація продовжує бути предметом дискусії серед лінгвістів протягом досить тривалого часу (Ю. Д. Апресян, Н. Д. Арутюнова, Ш. Баллі, Ф. С. Бачевич, О. Н. Єрмакова, О. С. Кубрякова, Н. І. Лауфер, О. О. Селіванова та ін.), звертає на себе увагу, зокрема,

гендерне поле, в рамках якого спостерігаються значні розходження між нормативними уявленнями про кореляцію граматичного роду, статі і репрезентацією цих співвідношень в англійськомовних юридичних документах. Вищезазначене визначає **актуальність** представленої дослідження, **метою** якого є теоретичне обґрунтування поняття девіації гендерного поля як лінгвістичного явища, а саме домінування принципу андроцентризму в офіційних юридичних текстах.

Поставлена мета передбачає розв'язання наступних завдань: розглянути андроцентризм мови як відображення соціальної та культурної специфіки суспільства; висвітлити основні положення Акту Британського парламенту «Про спрощення мови» 1850 року (*The Interpretation Act 1850*), який на законодавчому рівні закріпив домінування принципу андроцентризму та його історичне значення для подальшого розвитку світової законодавчої техніки; розкрити сутність мовного сексизму на прикладах англійськомовних офіційних юридичних документів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Утвердження принципу рівності між чоловіками та жінками у всіх сферах публічного життя стає невід'ємним процесом розвитку сучасного демократичного суспільства, а знищення усіх форм дискримінації між статями – головним принципом правового суспільства.

Дослідження показало, що в законодавчих актах, конвенціях, інших документах Великої Британії, як і раніше, зберігається андроцентричний характер. Андроцентризм мови пов'язаний з тим, що саме мова відображає соціальну та культурну специфіку суспільства, у тому числі і чоловіче домінування, більшу цінність чоловіка, обмежену приватною сферою діяльність жінки. С. О. Швачко зазначає, що «у гендерному аспекті чоловіки є тією статтю, що вважаються нормою, тим самим лінгвістична поведінка жінок трактується як відхилення від норми й інтерпретується в термінах стереотипів і сексизму» [2]. І дійсно, слова, що означають представників різних соціальних груп, професій, а також суб'єктів різних правових відношень, не детермінованих з погляду родового співвідношення в парадигматичному плані (дуальні іменники), в юридичних текстах Великої Британії, як правило, актуалізують сему чоловічого начала. Для цього використовуються андроцентричні особові і присвійні займенники *he* (*him*) і *his*. Останні виступають у цьому випадку як анафора при антецеденті «дуальний іменник».

Серед таких дуальних слів, що супроводжуються андроцентричним анафором – займенником, в юридичних документах слід відзначити такі: *judge, holder (of power), person, president, minister, secretary (of state), partner* та інші.

Якщо генерал-губернаторами та шерифами дійсно частіше стають чоловіки, то цього не можна сказати, наприклад, про президентів, суддів чи міністрів. Потрібно зазначити, що навіть слова, які є найбільш широкими антропоморфічними іменниками (*partner, plaintiff, offender, beneficiary, law-breaker and others*) і не мають таких стійких асоціацій з чоловічим началом, як іменники *governor-general* і *sheriff*, також ототожнюються в юридичних текстах з чоловічим граматичним родом.

Тенденцію до андроцентризму можна проілюструвати прикладами норм таких законодавчих актів, як *Partnership Act 1890; Dangerous Dogs Act 1991* (різниця у часі прийняття цих законів становить 101 рік).

1. Article 24 Rules as to interests and duties of partners subject to special agreement.

The firm must indemnify every partner in respect of payments made and personal liabilities incurred by him.

The partnership books are to be kept at the place of business of the partnership (or the principal place, if there is more than one), and every partner may, when he thinks fit, have access to and inspect and copy any of them (3).

2. Chapter 65, section 2.

If it appears to the Secretary of State that dogs of any type to which section 1 above does not apply present a serious danger to the public, he may by order impose in relation to dogs of that type restrictions corresponding, with such modifications, if any, as he thinks appropriate, to all or any of those in subsection (2)(d) and (e) of that section (4).

Так, ще в середині XIX сторіччя, а саме 10 червня 1850 року, Британський парламент прийняв законопроект «Про спрощення мови, що використовується в актах Парламенту», а королева Вікторія

надала йому королівську санкцію, тим самим зробивши його Актом Парламенту. Оскільки початкова назва була досить довгою, з часом було домовлено називати його Актом «Про спрощення мови» 1850 року, чи Актом «Про інтерпретацію» 1850 року (*The Interpretation Act 1850*) чи *Lord Romilly's Act*, або *Lord Brougham's Act* [5]. Він мав історичне значення для подальшого розвитку законодавчої техніки, оскільки ввів положення, що стали згодом правилами для інтерпретації статутів. Як зазначає С. Н. Тонков, акт запровадив багато нововведень, котрі дотепер застосовуються для тлумачення законів: наприклад, чоловічий рід включає жіночий рід, таким чином документ постановив, що можна рід застосовувати лише як *he* «він» замість *he or she* «він чи вона», якщо інше спеціально не зазначено або цьому не суперечить контекст. Ця новація, незважаючи на те, що ще досить тривалий час вона контрастувала з наявним правовим полем, виявилася половинчастою і не була прийнята як універсальне правило у випадку вживання слів з нейтральною гендерною ознакою. Пізніше вищі судові інстанції неодноразово приймали рішення про застосування зазначеного правила щодо інших слів і термінів [6].

24 квітня 1928 року Верховний Суд Канади одногослосно вирішив, що жінки не є особами у розумінні цього закону. В останньому реченні винесеного вердикту зазначалося: «У розумінні того, чи «Можуть жінки назначатися у Сенат Канади?», відповідь на запитання є негативною» [7, 14]. Справа одержала розголосу під назвою «Справа про особи» (*Persons Case*). Вона відіграла важливу роль у затвердженні прав жінок у Канаді. Лише у 1930 році, коли справа «*Edwards v Canada (AG)*» переглядалась у Великобританії, судовий комітет Таємної ради скасував попереднє і виніс нове рішення, яким до категорії «особа» було віднесено не лише чоловіків, а й осіб жіночої статі [8, 11], оскільки виключення жінок з громадських служб було загальноприйнятною нормою.

Слід пам'ятати, що так звані антропоморфізми (персональні іменники) завдяки юридичній фікції втрачають у документах свій персональний характер і стають неперсональною сутністю. Наприклад, *a person* в юридичному значенні це не тільки фізична, а й юридична особа. Останньою, як відомо, може виступати будь-яка організація, державний орган та інші інституції. Однак і в цьому випадку в юридичному тексті його анафоричним аналогом залишається андроцентричний займенник *he*, а не корелят іменників, що означають неістоти – *it*.

В результаті дії юридичної фікції слово *Minister* трактується не тільки як особа, а й як установа, що знаходиться у підпорядкуванні державного чиновника, тобто міністерство. І в цьому випадку замість очікуваного корелята *it* використовується андроцентричний займенник *he*.

Багато юристів Великої Британії виправдовують таку універсалізацію і відмову від альтернативних варіантів *she; he or she*; а також поширеного у публіцистиці анафора *they* при антецеденті «дуальний іменник», тим, що принцип варіативності не властивий юридичним текстам. Останні повинні відрізнятися жорсткою фіксованістю і уникати альтернатив в

тих випадках, коли це не є вкрай необхідним. Вони наполягають на використанні уніфікованої андроцентричної форми *he*, надаючи їй статусу загально-родового субституту.

Лінгвісти феміністського напрямку розглядають загально-родовий займенник *he* як прояв того, що вони називають сексизмом, а під останнім розуміються будь-які прояви приниження (дискримінації) за ознакою статі. Мовний сексизм – це дискримінація в мові за статтю. Використання, наприклад, родових іменників чи займенників у формі чоловічого роду, якщо йдеться про жінок, сприяє їх ігноруванню не тільки в мові, а й в суспільстві. А існування назв престижних професій і посад лише у формі чоловічого роду є потужним засобом підсвідомого сприйняття, що жінки, які їх обіймають, беруться «не за свою справу».

З тих пір мало що змінилося. Не тільки у документах Великої Британії, але й у міжнародних документах, наприклад, з прав людини, на офіційному сайті Європейської комісії, вищого органу виконавчої влади Європейського Союзу, коли йдеться про колегію спеціальних «Уповноважених» 28 членів, у тому числі Президента і Віце-президентів, чоловічий рід залишається домінуючим.

Article 8. – The right to respect for private and family life.

Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence (9).

На тому ж принципі андроцентризму будуються й інші статті цього документа (Європейської конвенції з прав людини).

The College of Commissioners includes the President of the Commission, his seven Vice-Presidents. <...> The President plays a significant role: under the EU Treaties, he defines the policy direction, assigns portfolios to each of the Commissioners. <...> The Vice-Presidents act on behalf of the President, deputizing for him (10).

Таким чином, потрібно підкреслити, що принцип андроцентризму в деклараціях, конвенціях і законах, як і раніше, проводиться послідовно, незважаючи на тиск з боку різноманітних феміністських організацій.

Тільки в Акті про Права Людини 1998 року (*Human Rights Act 1998*) у статті 12, яка присвячена питанням шлюбу, зроблено відступ від стандартної норми з ініціальним *everyone*, яке корелює тільки з займенником чоловічого роду. Тут використані іменники з експліцитними гендерними семами чоловічого і жіночого роду.

Men and women of marriageable age have the right to marry and to found a family, according to the national laws governing the exercise of this right (11).

На нашу думку, вищенаведений приклад також є доказом андроцентризму мови офіційних англійських юридичних текстів, який у цьому випадку увиразнився у мовній конструкції, в якій у парі завжди першим вказується чоловік: «чоловіки і жінки».

Але все ж таки у результаті досить потужного феміністського руху усталеність такого андроцентризму останнім часом досить сильно похитнулася, хоч він, як і раніше, домінує у політико-юридичних текстах.

У цілій низці документів спостерігається часткова транспозиція жіночих займенників, які, хоч і не витісняють чоловічі, представлені як альтернативні елементи.

Приклади альтернативних варіантів вживання займенників (*she; he or she; his or her*) можна знайти у Трудовій Угоді службовців канцелярії Генерал-губернатора Австралії на 2015–2018 роки.

While the parties are trying to resolve the dispute using the procedures in this clause:

(a) an employee must continue to perform his or her work as he or she would normally unless he or she has a reasonable concern about an imminent risk to his or her health or safety (12).

Деякі поступки робляться тільки, коли йдеться про осіб британської королівської династії, які царюють. Зокрема, це дань поваги англійській королеві Єлизаветі II, яка перебуває на престолі понад 64 роки.

Ось чому анафором при антецедентах *The Sovereign i the Monarch*, служать дуальні форми *he or she* і, відповідно, *his or her*.

The Sovereign succeeds to the throne on the death of his or her predecessor; there is no interval or interregnum following the death of the monarch.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, підсумовуючи, робимо висновок, що принцип андроцентризму послідовно проводиться в юридичних текстах за допомогою анафоричного використання займенників чоловічого роду *he (him) i his*. Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні нових проявів девіацій гендерного поля в англійських політико-юридичних текстах, які виникли у результаті досить потужного феміністського руху і останнім часом досить сильно похитнули усталеність андроцентризму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної девіатології / Ф. С. Бацевич. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 236 с.
2. Швачко С. О. Лінгвокогнітивні аспекти гендерної парадигми / С. О. Швачко // Гендерна мапа Центрально-Східної Європи : матеріали міжнародної науково-практичної конференції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/13488/1/510161.doc>.
3. Interpretation Act 1850 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Interpretation_Act_1850.
4. Тонков Е. Н. Толкование закона в Англии / Е. Н. Тонков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua/books?id=b17mCgAAQBAJ&pg=PT192&lpg=PT192&dq=Закон+про+тлумачення+статутів+1850&source=bl&ots=Uw9PcyoLkL&sig=q8cDT9L9ycPQbWTiAXI7TFFQNg&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwiQ4Yat4-XLAhXE1ywKHSNrC20Q6AEIODAD#v=onepage&>.

5. Луць Л. А. Перспективи становлення судового прецеденту як джерела права України / Л. А. Луць // Вісник Центру суддівських студій. – 2006. – № 6. – С. 11.
6. Brennan B. Alberta Originals : Stories of Albertans Who Made a Difference / В. Brennan. – Fifth House, 2001. – P. 14.
7. Working as a College – European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/about/working-as-college/index_en.htmHuman.
8. Partnership Act 1890 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/53-54/39/section/24>.
9. Dangerous Dogs Act 1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1991/65/section/2>.
10. The European Convention on Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/documents/humanrights/hrr_article_8.pdf.
11. Human Rights Act 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/schedule/1/part/1/chapter/11?view=plain>.
12. Office of the Official Secretary to the Governor-General Enterprise Agreement 2015–2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gg.gov.au/sites/default/files/files/foi/OOSGG%20-%20Enterprise%20Agreement%202015-2018.pdf>.
13. Britain's Monarchy. – London : Foreign and Commonwealth office, 1995. – 47 p.